

Междуетикови диалози

Сн. Иван Петров, Надежда Стоянова
Худ. оформление: Таня Дечева, Николай Генов

COMPARISON OF THE INTRODUCTORY PASSAGES OF CROATIAN, SERBIAN AND BOSNIAN GRAMMARS

Pavel Krejčí

Masaryk University, Brno

Настоящият текст сравнява различни подходи към описанието на езиковата история на сърбите, хърватите, бошняците и черногорците, както и социолингвистични въпроси, свързани с този проблем, с оглед уводните части на някои грамматики на сръбския, хърватския и босненския. Следното се наблюдава при гореупоменатите грамматики: що се отнася до периода преди стандартизацията, в босненската граматика се наблюдават най-значими различия в изразените мнения; по-голямата част от несъответствията във всички грамматики са свързани с интерпретацията на събитията от XIX и XX век. Тези данни свидетелстват за трудностите пред преподаващите и изучаващите историята на южнославянските езици в Масариковия университет в Бърно, Чехия.

Ключови думи: сръбски език; хърватски език; босненски език; история на южнославянското езиково обучение

This paper compares different ways of describing the language history of Serbs, Croats, Bosniaks and Montenegrins, and sociolinguistic issues in this regard, as shown in the introduction of some grammars of Serbian, Croatian and Bosnian languages. In the analysed grammars we can observe the following: as far as the pre-standardisation period, views differ mainly in the Bosnian grammar; most disagreements in all grammars appear in connection with interpreting the events of the nineteenth and twentieth centuries. These findings illustrate the difficulties faced by teachers and students of the history of South Slavonic languages at Masaryk University in Brno, Czechia.

Keywords: Serbian language; Croatian language; Bosnian language; history of South Slavonic languages teaching

It is never easy to discuss historical events, given the different national sources. This is why we want, using several examples, to show the interpretation of the history of the standardisation of literary languages on the territory of Serbia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, and Croatia. We will look at the introductory chapters of three grammar books, containing information about the history of the standardisation of a literary language: Serbian (*Gramatika srpskog književnog jezika* – written by Živojin STANOJČIĆ, Belgrade 2010 /1st

ed./, and its older version *Gramatika srpskoga jezika* – written by Živojin STANOJČIĆ and Ljubomir POPOVIĆ, Belgrade 2004 /9th ed./, Croatian (*Gramatika hrvatskoga jezika* – written by Stjepko TEŽAK and Stjepan BABIĆ, Zagreb 2009 /17th ed./, 1996 /11th ed./, and 1994 /10th rev. ed./), and Bosnian (*Gramatika bosanskoga jezika* – written by Dževad JAHIĆ, Senahid HALILOVIĆ and Ismail PALIĆ, Zenica 2000 /1st ed./). The introductory information includes, firstly, data about languages in general, classification of Slavonic languages, history of the language whose grammatical structure is discussed, and the dialects of this language. In Stanojčić's grammar book (GSKJ) 18 pages (p. 17–34) are dedicated to this information, in Težak and Babić's grammar book (GHJ) – 21 pages (p. 11–31), in Jahić, Halilović and Palić's grammar book (GBJ) – 48 pages (p. 21–68).

Versions of Old Church Slavonic, Glagolitic alphabet (Glagolitsa)

In this part we are interested in the versions of Old Church Slavonic, mentioned by the authors of the studied grammar books, and in what these grammars say about the Glagolitic alphabet (Glagolitsa). In Živojin Stanojčić's GSKJ (as well as in Ž. Stanojčić and Lj. Popović's GSJ) only the Serbian version is mentioned, and the author presents the Glagolitic alphabet only as the first graphic system of Old Church Slavonic, i.e. he neither discusses a more detailed division of Old Church Slavonic versions, nor does he mention the different types of Glagolitic alphabet. Stjepan Babić (GHJ) mentions all versions (2A), divides the Glagolitic alphabet into an old type (rounded, i.e. *obla*) and a new type (squared, i.e. *uglata*, Croatian, 2B). In this context, it is notable that he designates the new type using a national attribute (*Croatian*), however there is no such attribute (*Bulgarian*), for the old type, even though it is used just as often.¹

CROATIAN:

2A/ „(...) taj se modificirani, živom govoru donekle prilagođeni tip naziva redakcijama: *hrvatska, srpska, ruska, češka, bugarska, makedonska, panonskoslavenska*.“ (Težak, Babić 2009: 10)

2B/ „Stari je tip glagoljice tzv. ***obla glagoljica***, a u Hrvatskoj se razvio novi tip – ***uglata ili hrvatska glagoljica***.“ (Težak, Babić 2009: 10)

¹ In all quoted paragraphs **bold** and underlined are the author's statements, in *italics* is the original language text.

The authors of the Bosnian grammar book have a different view of the oldest period. In their opinion, three versions of Old Church Slavonic language exist within the Serbo-Croatian language territory: in addition to the generally recognised Serbian and Croatian versions, there is also a “Bosnia-Hum” (2C) one, which however is traditionally designated by Serbian linguists as Zeta-Bosnia or Zeta-Hum orthographic type of the Serbian version of Old Church Slavonic (See, e.g. Milanović 2004: 43). This division is immediately followed by the conclusion that the modern Bosnian language actually originated from this very version (2C). They also explain the Glagolitic alphabet (Glagolitsa) in the same way – in addition to the rounded and the squared form, they also mention a “transitional form” between them – the so-called semirounded (*poluobla*) one, which is immediately given the necessary regional attribute – “Bosnian Glagolitsa” (“bosanska glagoljica”, 2D).

BOSNIAN:

2C/ „Postoje različite redakcije staroslavenskog jezika: **hrvatska, srpska, bosansko-humska**, bugarska, makedonska, češka i ruska redakcija. Tako je bosanski jezik potekao iz svoje bosansko-humske redakcije, odnosno verzije prvotnoga staroslavenskog ili općeslavenskog jezika.“ (Jahić, Halilović, Palić 2000: 22)

2D/ „Postojala su **tri tipa glagoljice**. (...) U Bosni se u srednjem vijeku upotrebljavala **prijelazna forma između oble i uglaste glagoljice**, koja se naziva *poluobla*, odnosno *bosanska glagoljica*.“ (Jahić, Halilović, Palić 2000: 22)

Illyrian movement

As regards the interpretation of the Croats’ Illyrian movement, we can notice various emphases: Serbian linguist Ž. Stanojčić talks about these people “having worked on creating of the united standard language and orthography, which is common both for the Serbs and the Croats” (“rad na stvaranju jedinstvenog književnog jezika i pravopisa, zajedničkog za Srbe i Hrvate”, 4A), and in his opinion Lj. Gaj’s Neo-Shtokavian language is “a literary language of Vukovian type” (“književni jezik vukovskog tipa”, 4A); however, this attribute is missing in the earlier edition of his grammar book (4B).

SERBIAN:

4A/ „(...) u prvoj polovini XIX veka najvažniji deo ilirskog književno-kulturnog programa bio je rad na stvaranju jedinstvenog književnog jezika i pravopisa, **zajedničkog za Srbe i Hrvate**. (...) Otuda su oni 1836. godine za književni jezik uzeli najrasprostranjenije,

novoštokavsko narečje ijekavskog izgovora, koje je kao književni jezik, uostalom, već bilo potvrđeno u bogatoj dubrovačkoj književnosti, i time se našli na istoj opštoj liniji sa našim velikim reformatorom Vukom Stef. Karadžićem. (...) Ljudevit Gaj (...) učinio da se **novi, književni jezik vukovskog tipa** spoji sa tradicijom i tako postane opšti književni jezik Hrvata. (...) Iako se književni jezik razvijao na *istoj osnovi*, hrvatski ilirci bili su za to da osnova za njegovo bogaćenje, osim narodnog, bude i jezik iz prošlosti, pre svega jezik dubrovačke književnosti XV–XVIII veka. Vuk Karadžić je, s druge strane, tu osnovu video samo u aktualnom narodnom jeziku i u jeziku narodnih umotvorina. Ove razlike u pristupu zajedničkom književnom jeziku, međutim, ne menjaju strukturu toga jezika.“ (Stanojčić 2010: 31)

4B/ „(...) da se **novi književni jezik** spoji sa tradicijom i tako postane opšti književni jezik Hrvata, (...)“ (Stanojčić, Popović 2004: 18)

Unlike Stanojčić, S. Babić puts the emphasis on the fact that the Shtokavian version was spread among Croats even before the Illyrian movement, and that the members of the movement wanted to unite linguistically all southern Slavs (4C), but were not successful. When we compare all three used issues of the Težak and Babić’s grammar, we can notice the process of substitution of internationalism *grafija* – only the word *grafija* (4E), then presence of Croatian word *slovopis* along with *grafija* (4D), and finally only *slovopis* (4C). Such approach in specialized text we can characterize as typical example of language purism.

CROATIAN:

4C/ „Sve je Hrvate u jednom jeziku i u jednom slovopisu, tipu slova za pisanje glasova, ujediniio tek Ljudevit Gaj. (...) Gaj je naišao na neznatan otpor jer je postupao vrlo taktično, a s druge strane jer je i prije njega na kajkavskom području bilo shvaćanja da treba uzeti štokavski književni jezik i pokušaja da se tako piše (Draškovićeva *Disertacija*), kajkavci su smatrali da preuzimaju svoje, a ne nešto tuđe. Zato Gaj zapravo i nije prekinuo jezičnu tradiciju, nego je nastavlja, u prvom redu dubrovačku i slavonsku. On je dakle jedan od hrvatskih književnih jezika, koji je u Hrvata već bio izgrađen i prije preporoda, proširio i na kajkavsko područje. (...) **[Gaj i ilirci] nastojali su da u književnom jeziku ujedine sve Južne Slavene.** Zato su hrvatski jezik nazvali ilirskim i zato su neke pojedinosti prilagođavali tomu cilju. **No to je bilo više deklarativno, praktički su to ostvarili samo kod Hrvata štokavaca, čakavaca i kajkavaca.** (...) [Š]iroka se ilirska ideja pokazala neostvarljivom. Svi su južnoslavenski narodi krenuli svojim putovima.“ (Težak, Babić 2009: 14)

4D/ „Sve je Hrvate u jednom jeziku i u jednom slovopisu (grafiji), tipu slova za pisanje glasova, ujedinio tek Ljudevit Gaj.“ (Težak, Babić 1996: 13)

4E/ „Sve je Hrvate u jednom jeziku i u jednoj grafiji, tipu slova za pisanje glasova, ujedinio tek Ljudevit Gaj.“ (Težak, Babić 1994: 13)

Bosniak Dž. Jahić's interest in the Illyrian movement is guided only by the role of this movement as regards Bosnian language, as seen in example 4F.

BOSNIAN:

4F/ „Ilirski preporoditelji **bosansko jezičko naslijeđe uključuju u sastav ilirskog jezika**, sve dok pojam „ilirizam“ nije potisnut pojmom „kroatizam“, pri čemu je **bosanski jezik nazivan i smatran dijelom hrvatskog jezika**. S druge strane, **Vuk Karadžić** je smatrao da su Bošnjaci, kao i svi narodi štokavskog narječja, u stvari Srbi, te stoga **njihov jezik također naziva srpskim**.“ (Jahić, Halilović, Palić 2000: 55)

Vienna Literary Agreement

The so-called Vienna Literary Agreement (“Bečki književni dogovor”) of 1850 is closely related to the Illyrian movement. In the Serbian grammar book this agreement is traditionally presented as a starting point for the common linguistic and literary path of Serbs and Croats. In GSKJ (unlike in the earlier GSJ) it is also emphasized that this is Vukovian type of the literary language (5A, 5B).

SERBIAN:

5A/ „Gotovo istovremeno sa Vukovom delatnošću, pristalice ilirskog pokreta u Hrvatskoj, predvođeni *Ljudevitom Gajem*, napuštaju kajkavsko narečje u funkciji hrvatskog književnog jezika i uzimaju štokavsko narečje ijekavskog izgovora. Na taj su način **ilirci i Vuk utrli put budućem zajedničkom književnom jeziku. *Književnim dogovorom u Beču 1850. godine, ilirci*** D. Demeter, I. Kukuljević, I. Mažuranić i drugi, zajedno sa Vukom, Đ. Daničićem i F. Miklošičem, **pozvali su srpske i hrvatske pisce da pišu novim, vukovskim tipom književnog jezika**. Mladi naraštaji ljudi koji su delovali u kulturi prihvatili su ovaj poziv, pa se tokom celog preostalog dela XIX veka zajednički književni jezik razvijao na idejama Vuka i iliraca.“ (Stanojčić 2010: 28)

5B/ „(...) pozvali su hrvatske i srpske pisce da pišu **novim tipom** književnog jezika.“ (Stanojčić, Popović 2004: 16)

In the Croatian grammar book information about the Vienna Agreement can be found only in GHJ94. The Agreement's description made by Babić can be characterized as the typical Croatian view of this event. The sentences "coming from mistaken assumption" ("polazeći od krive pretpostavke") and "mainly under Karadžić's influence" ("najviše pod Karadžićevim utjecajem", 5C) illustrate an attempt to explain why during this period the Croats were seeking some kind of a language union with the Serbs. In the grammar book's next edition (GHJ96) paragraph 14. has been changed entirely to provide a conclusion about the period of the Illyrian movement as a kind of Croatian revival. In this edition (Težak, Babić 1996: 14) the Vienna Agreement is not mentioned at all. The same applies to the 2009 edition (Težak, Babić 2009: 14). That is, even though in the oldest of the editions analysed the Agreement is mentioned in at least one paragraph, its significance is strongly marginalised and it is interpreted as a mistake, which has remained "without immediate influence on the later development of Croatian and Serbian standard language" ("bez neposrednog utjecaja na kasniji razvoj hrvatskoga i srpskoga književnog jezika", 5C). Removing the information about the Vienna Agreement from the later editions can be seen as the endpoint of this marginalisation.

CROATIAN:

5C/ „Polazeći od krive pretpostavke da su Hrvati i Srbi jedan narod i da prema tome trebaju imati jednu književnost i jedan književni jezik, 1850. godine sastaju se u Beču Hrvati I. Kukuljević, D. Demeter, I. Mažuranić, V. Pacel i S. Pejaković, Srbi V. S. Karadžić, Đ. Daničić i Slovenac F. Miklošič i zaključuju, najviše pod Karadžićevim utjecajem, da je najbolje od narodnih narječja izabrati jedno da bude književni jezik, da je najbolje da to bude ijekavski govor i da pisanje treba biti što bliže izgovoru. Taj dogovor, nazvan Bečkim književnim dogovorom, ostao je bez neposrednog utjecaja na kasniji razvoj hrvatskoga i srpskoga književnog jezika.“ (Težak, Babić 1994: 14, paragraph 14)

As regards the Vienna Literary Agreement, the authors of the Bosnian grammar book are once again interested only in the Agreement's impact on Bosnian language, or how Bosnian benefited from the Agreement. Jahić, of course, concludes that there was no benefit at all (5D); on the contrary – he sees in it "a strictly political form of agreement between the Serbs and the Croats" ("uska politička forma sporazuma između Srba i Hrvata", 5D). In Jahić's opinion, "the Bosnian tradition is not explicitly named, is non-scientifically negated

and is not spoken about” (“Bosanska tradicija se ne imenuje, nenaučno se negira i prešutkuje”, 5D).

BOSNIAN:

5D/ „U zaključku Dogovora stoji kako za temelj zajedničkog jezika treba uzeti „južno narječje“, tj. Vukov hercegovački i Gajev štokavsko-ijekavski dijalekt kao književni. Tu, međutim, nije ni spomenuta Bosna kao matica toga govora i te dijalekatske baze. **Nije uvažavana pisana bogomilska, bosanskomuslimanska i franjevačka tradicija, a bosanski jezik također nije ni spomenut. Dogovor je u stvari bio jednostrana i uska politička forma sporazuma između Srba i Hrvata.** Tu je ispoljena izrazita unitaristička koncepcija zajedničkog jezika na račun središnje bosanske i crnogorske tradicije. Bosanska tradicija se ne imenuje, nenaučno se negira i prešutkuje. Takav pristup nasljeđuje se (oko sto godina kasnije) i u koncepciji samog Novosadskoga dogovora iz 1954. godine. Time je postavljen temelj za naimenovanje jezika: srpskohrvatski-hrvatskosrpski, a historijski naslijeđeni naziv *bosanski jezik* istisnut je iz lingvističke upotrebe.“ (Jahić, Halilović, Palić 2000: 55-56)

As regards the interpretation of the versions of Old Church Slavonic and the Glagolitic alphabet (Glagolitsa), the Serbian grammar book does not contain enough data for this period, and the data in the Croatian grammar book differs from that in the Bosnian one. This can be illustrated schematically as follows: SERBIAN (≈) CROATIAN x BOSNIAN.

As regards the Illyrian movement and the Vienna Literary Agreement, the Serbian grammar book presents these periods in a rather idyllic way – the emphasis is put on the cooperation between Serbs and Croats. In the Croatian grammar book these periods are presented as a wrong attempt for cooperation or a kind of closer connection with the Serbs on the Croats’ part. In the Bosnian grammar book both periods are presented as periods of various agreements between Serbs and Croats, which however leaves no room for the language views of Bosnia and Herzegovina’s Muslim population. This can be illustrated schematically as follows: SERBIAN x CROATIAN x BOSNIAN.

Bibliography

- Jahić, Halilović, Palić 2000:* Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I. Gramatika bosanskoga jezika. Zenica: Dom štampe, 2000.
- Milanović 2004:* Milanović, A. Kratka istorija srpskog književnog jezika. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2004.

Stanojčić 2010: Stanojčić, Ž. Gramatika srpskog književnog jezika. Beograd: Kreativni centar, 2010.

Stanojčić, Popović 2004: Stanojčić, Ž., Popović, Lj. Gramatika srpskoga jezika. 9. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2004.

Težak, Babić 1994: Težak, S., Babić, S. Gramatika hrvatskoga jezika. 10. poprav. izd. Zagreb: Školska knjiga, 1994.

Težak, Babić 1996: Težak, S., Babić, S. Gramatika hrvatskoga jezika. 11. izd. Zagreb: Školska knjiga, 1996.

Težak, Babić 2009: Težak, S., Babić, S. Gramatika hrvatskoga jezika. 17. izd. Zagreb: Školska knjiga, 2009.